
فرهنگ توصیفی تحلیل گفتمان
و کاربردشناسی

فردوس آقا گلزاده

(عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس)

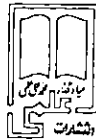

سرشناسه	: آفا گل زاده، فردوس، ۱۳۲۰ -
عنوان و نام پدید آور	: فرهنگک توصیفی تحلیل گفتمان و کاربردشناسی / تألیف فردوس آفا گل زاده.
مشخصات نشر	: تهران: نشر علمی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۰ ص، ۱۴/۲۱×۵/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۴۰۴ - ۲۵۱ - ۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: واژه نامه.
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: گفتمان -- اصطلاحها و تعبیرها
موضوع	: زبان شناسی -- اصطلاحها و تعبیرها
موضوع	: زبان شناسی کاربردی -- اصطلاحها و تعبیرها
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ق ۲/۷۳۰۲ P
رده بندی دبیری	: ۴۰۱/۴۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۳۳۸۰۵۹

خیابان انقلاب - مقابل در بزرگ دانشگاه تهران
شماره ۱۲۲۴ تلفن: ۶۶۴۶۰۶۶۷

فرهنگ توصیفی تحلیل گفتمان
و کاربردشناسی
فردوس آقاگل زاده

(عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس)

چاپ اول: ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: کولر

چاپ: رامین

صحافی: حقیقت

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۵ - ۲۵۱ - ۴۰۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

مرکز پخش: انتشارات علمی - خیابان انقلاب - مقابل دانشگاه تهران

شماره ۱۲۲۴ تلفن: ۶۶۴۶۵۹۷۰ - ۶۶۴۶۳۰۷۲

یادداشت ناشر

بومی سازی هر دانشی، زمانی تحقق می یابد که واژگان فنی آن علم به صراحت توصیف شده باشند و از هیبتی برخوردار شوند که بتوان به گونه ای یکدست و هماهنگ به کارشان برد. در کنار دو مجموعه ی «کهن نامه های زبان شناسی» و «نگین های زبان شناسی»، سعی بر این بوده است تا با مجموعه ی تازه ای به نام «فرهنگنامه های زبان شناسی» به این هدف دیرینه، یعنی همانا دستیابی به آرمان تمامی زبان شناسان ایران که چیزی جز «زبان شناسی در خدمت زبان های ایران» نبوده و نیست، تحقق ببخشیم.

محمدعلی علمی

فهرست

۱۷		
۲۱	شیوه انجام کار	
۲۳	واژه‌ها و اصطلاحات	
۲۵	Critical language testing	آزمون زبان انتقادی
۲۶	Theme	آغازگر
۲۷	Critical language awareness	آگاهی انتقادی زبان
۲۸	Mitigation	ابزارهای تلطیف‌کننده
۲۸	Cohesion devices	ابزارهای انسجام
۲۹	Politeness	ادب
۳۰	Inference	استنباط
۳۱	Nominalization	اسم‌سازی
۳۱	Local interpretation principle	اصل تفسیر موضعی
۳۲	Grice's co-operative principle	اصل همکاری گرایس
۳۲	Old and New Information	اطلاع کهنه و نو
۳۳	Linguistic Imperialism	امپریالیسم زبانی
۳۴	Schema / mental model	انگاره ذهنی / الگوی ذهنی
۳۵	Script	انگاره یا نوشته‌های ذهنی پویا
۳۶	Ideology	ایدئولوژی
۳۸	Social context	بافت اجتماعی
۳۹	Context of situation	بافت موقعیت

۴۰	..... Common sense	باور متعارف / عقل سلیم
۴۱	..... Uptake	برداشت ذهنی / ادراک
۴۲	..... On and off record	بیان مستقیم و غیرمستقیم
۴۳	..... Cross cultural	بینافرهنگی
۴۴	..... Intertextuality	بینامتنیت
۴۵	..... Utterance	پاره‌گفتار / پاره‌گفت
۴۶	..... Rheme	پایان‌بخش
۴۷	..... Deictic projection	پرتوانکنی اشاره‌ای
۴۸	..... Bottom-up Processing	پردازش صعودی
۴۸	..... Top-down processing	پردازش نزولی
۴۹	..... Foreground	پیش‌زمینه / عنصر برجسته
۴۹	..... Presupposition	پیش‌فرض
۵۱	..... Pragmatic Presupposition	پیش‌فرض کاربردشناختی
۵۳	..... Semantic Presupposition	پیش‌فرض معناشناختی
۵۴	..... Presupposition pools	پیش‌فرض‌های مشترک
۵۵	..... Coherence	پیوستگی معنایی
۵۶	..... Paratone	قطعه متن گفتاری
۵۷	..... Focus	تأکید
۵۷	..... Discourse Analysis	تحلیل‌گفتمان
۵۸	..... Critical Discourse Analysis	تحلیل‌گفتمان انتقادی
۶۱	..... Critical classroom discourse analysis	تحلیل‌گفتمان انتقادی کلاس درس
۶۲	..... Conversation Analysis	تحلیل مکالمه
۶۳	..... Flouting The Maxims	تخطی عامدانه توافقی از راهبردها
۶۴	..... Violating The Maxims	تخطی غیرتوافقی از راهبردها
۶۵	..... Interaction	تعامل
۶۵	..... Topic shift	تغییر موضوع / تغییر مبتدا
۶۶	..... Metafingual Comment	تفسیر فرازبانی

۶۸	..... implicature	تلویح
۶۹	..... Generalized quantity implicature (کلی)	تلویح کمی تعمیم‌یافته (کلی)
۷۲	..... Conversational implicature	تلویح محاوره‌ای
۷۴	..... Sequences	توالی‌ها / مراحل گفتگو
۷۵	..... Face wants	توقعات (انتظارات) و وجهه
۷۵	..... Critical sociolinguistics	جامعه‌شناسی زبان انتقادی
۷۶	..... Adjacency pairs	جفت‌های همجوار
۷۸	..... Topic framework	چارچوب مبتدا
۷۹	..... Critical multiculturalism	چندفرهنگی انتقادی
۸۰	..... Self and Other (otherness)	خود و دیگری (خودی و غیرخودی)
۸۱	..... Background knowledge	دانش پس‌زمینه
۸۲	..... Access	دسترسی
۸۳	..... Story Grammar	دستور داستان
۸۳	..... Critical bilingualism	دوزبانگی انتقادی
۸۴	..... Relation maxim	راهبرد رابطه
۸۴	..... Manner maxim	راهبرد روش
۸۵	..... Quantity maxim	راهبرد کمیت
۸۶	..... Quality maxim	راهبرد کیفیت
۸۷	..... Solidarity and Deference Strategy	راهبرد همبستگی و احترام
۸۷	..... Mediation	رسانه‌ای شدن
۸۸	..... turn taking	رعایت نوبت سخن
۸۹	..... Exophoric Relations	روابط بیرون‌متنی
۹۰	..... Anaphoric Relations	روابط پس‌مرجعی یا پس‌رو
۹۱	..... Cataphoric Relations	روابط پیش‌مرجعی یا پیش‌رو
۹۱	..... Endophoric Relations	روابط درون‌متنی
	Critical approaches to second	رویکردهای انتقادی به آموزش زبان دوم
۹۲	..... language education	

- ۹۴ ..... Critical approaches to translation رویکردهای انتقادی به ترجمه
 Critical approaches to language رویکردهای انتقادی به سیاست زبانی
- ۹۴ ..... policy
- ۹۵ ..... Critical Applied Linguistics زبان‌شناسی کاربردی انتقادی
- ۹۷ ..... Text Linguistics زبان‌شناسی متن
- ۹۷ ..... Spoken and Written Language زبان گفتاری و نوشتاری
- ۱۰۰ ..... Preference Structure / organization ساختار ترجیحی
- ۱۰۱ ..... Information Structure ساخت اطلاعات
- ۱۰۲ ..... Conversation Style سبک مکالمه
- ۱۰۳ ..... Hegemony سلطه گفتمانی
- ۱۰۵ ..... Critical literacy سواد انتقادی
- ۱۰۶ ..... Register سیاق
- ۱۰۶ ..... Social deixis & honorifics شاخص‌های اجتماعی و بیان محترمانه
- ۱۰۸ ..... (Person deixis) شاخص‌های شخصی
- ۱۱۰ ..... (discourse deixis) شاخص‌های گفتمانی (اشاره‌گرهای گفتمانی)
- ۱۱۱ ..... (Place & time deixis) شاخص‌های مکانی و زمانی
- ۱۱۳ ..... Felicity conditions شرایط مناسب (مقتضی)
- ۱۱۴ ..... T/V Distinction Pronouns ضمایر ممیز تو - شما (تی / وی)
- ۱۱۵ ..... Cultural Schemata طرحواره‌های فرهنگی
- ۱۱۵ ..... Agent عامل / کارگزار
- ۱۱۶ ..... Hedges عبارات احتیاط‌آمیز
- ۱۱۷ ..... Deixis عبارات اشاره‌ای / شاخص‌های اشاره‌ای
- ۱۱۸ ..... Social Antagonism غیریت‌سازی اجتماعی
- ۱۱۹ ..... Metafunction فرانقش
- ۱۲۳ ..... Product تولید / فرآورده
- ۱۲۴ ..... Process فرآیند
- ۱۲۵ ..... Performative Hypothesis فرضیه افعال کنشی

۱۲۶	..... Regularity	قاعدہ
۱۲۷	..... power	قدرت
۱۲۷	..... Paragraph	قطعه متن
۱۲۸	..... gestural usage	کاربرد ایما و اشاره
۱۳۰	..... Pragmatics	کاربردشناسی
۱۳۲	..... Literary Pragmatic	کاربردشناسی ادبی
۱۳۳	..... Interlanguage Pragmatics	کاربردشناسی بین‌زبانی
۱۳۴	..... Universal Pragmatics	کاربردشناسی جهانی
۱۳۶	..... Pure Pragmatics	کاربردشناسی محض / نظری
۱۳۷	..... Contrastive Pragmatics	کاربردشناسی مقابله‌ای
۱۳۸	..... Symbolic usage	کاربرد نشانه‌ای
۱۳۹	..... Deictic center	کانون اشاره‌ای
۱۴۰	..... Discourse Practice	کردار گفتمانی
۱۴۱	..... Pragmatic Adequacy	کفایت کاربردشناختی
۱۴۲	..... Declaration Act	کنش اعلامی
۱۴۲	..... Expressive Act	کنش بیان عواطف و احساس
۱۴۳	..... Locutionary Act	کنش بیانی
۱۴۳	..... Perlocutionary Act	کنش تأثیری
۱۴۴	..... Commissive Act	کنش تعهدی
۱۴۵	..... Representative Act	کنش توصیفی
۱۴۵	..... Directive Act	کنش جهتی (امری - ترغیبی)
۱۴۶	..... Indirect Speech Act	کنش گفتاری غیرمستقیم
۱۴۶	..... Direct Speech Act	کنش گفتاری مستقیم
۱۴۸	..... Illocutionary Act	کنش منظورشناسی یا کاربردشناسی
۱۴۸	..... Speech Acts Theory	نظریه کنش‌های گفتار
۱۴۹	..... Discourse	گفتمان
۱۵۰	..... Historical Discourse	گفتمان تاریخی

- ۱۵۱ ..... Discourse of Globalization گفتمان جهانی‌سازی
- ۱۵۲ ..... Computer-mediated Discourse گفتمان رایانه بنیاد
- ۱۵۳ ..... Media discourse گفتمان رسانه
- ۱۵۳ ..... Legal Discourse گفتمان قانونی
- ۱۵۴ ..... Classroom Discourse گفتمان کلاس درس
- ۱۵۶ ..... Pragmatic Accent لهجه کاربردشناختی
- ۱۵۷ ..... Topic مبتدا
- ۱۵۸ ..... Thematisation مبتداسازی
- ۱۵۹ ..... Sentential Topic مبتدای جمله‌ای
- ۱۵۹ ..... Discourse Topic مبتدای گفتمانی
- ۱۶۰ ..... Addressor (گوینده یا نویسنده) متکلم
- ۱۶۰ ..... Text متن
- ۱۶۱ ..... Addressee مخاطب
- ۱۶۲ ..... Staging مرحله‌بندی
- ۱۶۳ ..... Linearisation problem مسأله خطی‌سازی
- ۱۶۶ ..... definite/definiteness معرفه / معرفگی
- ۱۶۷ ..... Pause مکث
- ۱۶۸ ..... Field/Tenor/Mode موضوع یا حوزه / عامل / شیوه
- ۱۶۹ ..... Speaker's Topic موضوع / مبتدای گوینده
- ۱۶۹ ..... Discourse markers نشانگرهای گفتمانی
- ۱۷۰ ..... Local Management System نظام مدیریت داخلی مکالمه
- ۱۷۱ ..... Frame Theory نظریه قالب ذهنی
- ۱۷۲ ..... Natural order نظم طبیعی / ترتیب طبیعی
- ۱۷۳ ..... Order of Discourse نظم گفتمانی
- ۱۷۳ ..... Transactional Function نقش انتقالی
- ۱۷۴ ..... Interactional Function نقش تعاملی
- ۱۷۶ ..... Pragmatic Functions نقش‌های کاربردشناختی

فهرست □ ۱۵

۱۷۷	..... Information Unit	واحد اطلاعاتی
۱۷۷	..... Face	وجهه
۱۷۸	..... Positive and Negative Face	وجهه مثبت و منفی
۱۷۹	..... Tonic Syllable	هجای نواخت‌دار
۱۷۹	..... Co-text	همبافت
۱۸۰	..... Artificial Intelligence (AI)	هوش مصنوعی
۱۸۱	.....	کتابنامه
۱۸۷	.....	فهرست واژگان انگلیسی - فارسی
۱۹۵	.....	فهرست واژگان فارسی - انگلیسی

پیشگفتار

خاتم ملک سلیمان است علم   جمله عالم صورت و جان است علم
(مثنوی مولوی)

واژگان پایه و اصطلاحات تخصصی در هر شاخه‌ای علمی بخش قابل توجهی از مفاهیم نظری و معانی آن شاخه از علم را به دوش می‌کشند. معمولاً در سال‌های اولیه رشد و نمو هر گرایشی از یک شاخه علمی واژگان و اصطلاحات پایه در معادل‌یابی و واژه‌سازی از زبان مبدا به زبان مقصد دچار مشکلات فراوانی هستند. از جمله این مشکلات می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- الف. ارائه معادل‌هایی متفاوت، گاهی نزدیک به هم و گاهی متعارض با یکدیگر برای یک واژه و یا اصطلاح تخصصی
- ب. عدم اتفاق نسبی صاحب‌نظران آن شاخه علمی بر معادل‌ها که می‌تواند:
۱. ناشی از نبودن شاخه علمی و مفاهیم و واژه‌های آن باشد
  ۲. به خاطر عدم درک دقیق مفاهیم توسط خواننده یا نویسنده که معادل را ارائه می‌نماید، باشد
- پ. ارائه معادل‌هایی از یک واژه یا اصطلاح توسط اشخاص علاقمند اما غیرمتخصص.

ت. مراجعه دانشجویان و علاقمندان مبتدی به متون ترجمه‌شده تخصصی حاوی آن اصطلاحات و واژه‌های تخصصی که توسط علاقمندان غیرمتخصص ترجمه شده‌اند.

نتیجه موارد چهارگانه فوق می‌تواند این باشد که واژگان بنیادی یا پایه اصطلاحات تخصصی که بار اصلی انتقال مفاهیم رابه دوش می‌کشند، یا اصلاً درک نشوند و یا به صورت نادرست و پایه صورت متفاوت درک شوند که در هر سه حالت منظور اصلی صاحب نظریه یا متن تخصصی درک و منتقل نخواهد شد.

جهت حل این معضل، یکی از راه‌های علمی ممکن تدوین فرهنگ توصیفی تخصصی توسط متخصصان آن شاخه علمی خاص که چند سال در آن شاخه به تدریس و تحقیق مشغول بوده‌اند می‌باشد. زیرا معادل‌های تخصصی پیشنهادی و تعاریف آن‌ها در فرهنگ توصیفی می‌بایست در طول تدریس مورد بحث و مشاوره با دانشجویان و سایر همکاران متخصص قرار گیرد و به بوته آزمایش گذاشته شود و بر اساس بازخوردهای حاصل از این روش عملی، واژه‌های معادل و تعاریف آن‌ها مشخص و در فرهنگ توصیفی درج گردد.

شاخه تحلیل‌گفتمان و کاربردشناسی در رشته زبان‌شناسی نیز از این مسأله مستثنی نیست و بر متخصصان این شاخه از علم لازم است که جهت حل آن هم‌اندیشی نموده و در نهایت با ارائه طرحی نسبت به حل آن اقدام نمایند.

مؤلف کتاب حاضر نیز به دلایل فوق به سهم خود اقدام به تدوین فرهنگ تخصصی توصیفی واژه‌ها و اصطلاحات تحلیل‌گفتمان و کاربردشناسی زیانه نموده است تا قدم نخست را به صورت نسبی جهت پرکردن خلای علمی و حل مسأله برداشته باشد. در همین جا لازم می‌دانم از استاد گرانقدرم جناب آقای

دکتر کوروش صفوی که سال گذشته پیشنهاد تألیف فرهنگ مذکور را با اینجانب مطرح نمودند صمیمانه تشکر نمایم.

از همفکری همکار ارجمندم جناب آقای حسین دآوری عضو محترم هیأت علمی دانشگاه دامغان، در اصطلاحات زبان‌شناسی کاربردی انتقادی سپاسگزارم و نیز از دختر دل‌بند و فرهیخته‌ام سرکار خانم زهره آفاگل‌زاده که در انجام کار یاری‌ام نمودند صمیمانه تشکر می‌کنم. از مدیر محترم انتشارات علمی جناب آقای محمدعلی علمی و همکارانش که در چاپ و انتشار کتاب تلاش نمودند تشکر می‌نمایم.

بی‌تردید از نگاه صاحب‌نظران فرهیخته و متخصصان رشته زبان‌شناسی بویژه شاخه تحلیل گفتمان و کاربردشناسی ممکن است کتاب دارای کاستی‌هایی باشد که از پیشنهادات عالمانه‌شان استقبال نموده و در جهت بهتر شدن آن در چاپ‌های بعدی بهره خواهیم برد.

در آغاز و پایان خداوند عالم را شاکرم که توفیق این مهم را به اینجانب ارزانی داشته است.

فردوس آفاگل‌زاده

زمستان ۱۳۹۲